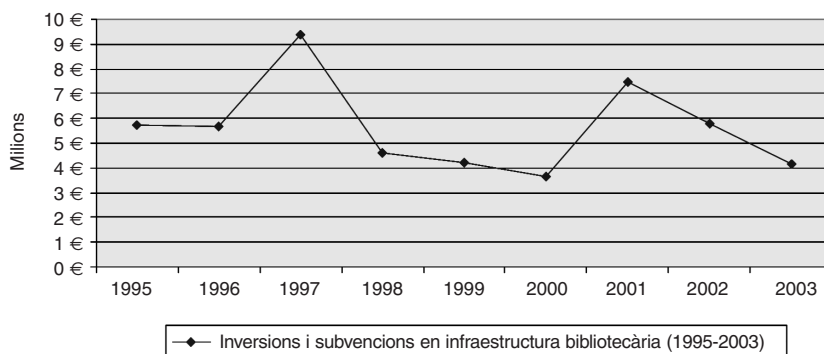

Despesa de la Generalitat en infraestructura bibliotecària (1995-2003)

Com a resultat de totes aquestes polítiques, el 2004 Catalunya tenia una taxa de 1,24 biblioteques per cada 10.000 habitants; i 2,96 llibres per habitant. Hi havia 412 biblioteques públiques (de les quals dues eren de la Generalitat, tres estatals, 391 locals i 15 privades). Pel que fa a fons, tenien 8.213.514 llibres. La comparació d'aquestes dades amb les de 1980 esmentades al principi del capítol dóna idea del canvi ocorregut en aquest període en línia en la profunda transformació de Catalunya en aquest quart de segle.

4. Arxius i patrimoni documental

El patrimoni documental el formen tots els documents, reunits o no en arxius, produïts al llarg del temps per la justificació, gestió i administració dels drets i assumptes públics o privats, oficials i no-oficials. Aquests documents es conserven per la seva utilitat administrativa, jurídica o històrica, i poden tenir diferents suports materials, des del pergamí i el paper, i estar a la disposició del públic per mitjà de tècniques modernes: diapositives, microfilms, suport digital, etcètera.

Els arxius són el conjunt de documents de qualsevol data, forma o suport material, produïts o rebuts per qualsevol persona física o jurídi-

ca, i per qualsevol servei o organisme públic o privat, dins l'exercici de la seva activitat, i conservats a causa de la seva utilització administrativa, jurídica o històrica. Per extensió, s'anomena arxiu a la institució que té cura d'un conjunt de documents, normalment aplegats per raons temàtiques i/o geogràfiques. Els arxius, com a institució, tenen la funció de reunir, organitzar, classificar i inventariar la documentació, per tal de fer-la accessible a l'administració i als investigadors.

Catalunya conserva un importantíssim patrimoni documental, qualitativament i quantitativament, que es remunta als mateixos orígens i formació de la nació catalana. Un recompte dels documents en pergamí, elaborat per la Generalitat l'any 1995, va xifrar en 300.000 els documents d'aquestes característiques que s'hi conserven, tot reculant al segle IX. La importància que ha tingut el document escrit privat per als catalans des de l'edat mitjana, la rica trajectòria històrica i institucional del país i l'afermament de la consciència nacional durant els segles XIX i XX ha permès la conservació d'aquest important llegat.

Des del punt de vista cronològic, hi ha tres fases en la regulació del sistema arxivístic català. La primera va des de 1980 fins al 1985, i es caracteritza per una primera adaptació del sistema arxivístic heretat de Franco a la nova realitat, basada en el reconeixement jurídic i administratiu de Catalunya. La segona és la que es desplega sota el marc de la llei 6/1985, d'arxius, en què es desenvolupa el sistema arxivístic català. Al tombant del segle, l'aprovació de la llei 20/2001, confereix un nou marc regulador adaptat als nous temps que consolida el sistema català d'arxius.

4.1 EL SISTEMA ARXIVÍSTIC CATALÀ

El sistema d'arxius català que va concebre la Generalitat es va estructurar en dos eixos basats en la concepció territorial de Catalunya i la naturalesa de la documentació, segons si era històrica o no. Per una banda es va crear l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb seu primer a Barcelona i després a Sant Cugat, amb funcions d'arxiu històric nacio-

nal i d'arxiu administratiu; per l'altra, els arxius comarcals, que només custodien la documentació històrica relativa a la comarca en què s'inscriuen.

4.1.1 *L'Arxiu Nacional de Catalunya*

El 28 de novembre de 1980, només alguns mesos després de la constitució del primer govern de la Generalitat, el consell executiu va aprovar la creació de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Es tractava de donar resposta a dues necessitats urgents: d'una banda, gestionar la documentació generada per l'activitat política i administrativa de la Generalitat; de l'altra, garantir la salvaguarda del patrimoni documental de Catalunya i fer-lo accessible als investigadors. L'ANC va néixer, per tant, amb una doble naturalesa: la d'arxiu general de l'administració i la d'arxiu històric nacional.

Ubicat en un edifici del carrer Villarroel de Barcelona, els inicis de l'ANC no van ser pas fàcils. Era una institució damunt del paper però sense papers. Els primers anys, la seva tasca se centrà a aplegar, inventariar i classificar —i en moltes ocasions, també restaurar— el patrimoni documental català. L'absència d'un arxiu de caràcter nacional anterior havia provocat que molta documentació valuosa per a la investigació històrica s'hagués dispersat, fet malbé o àdhuc perdut. La feina dels primers anys vuitanta va consistir a posar ordre a aquesta situació.

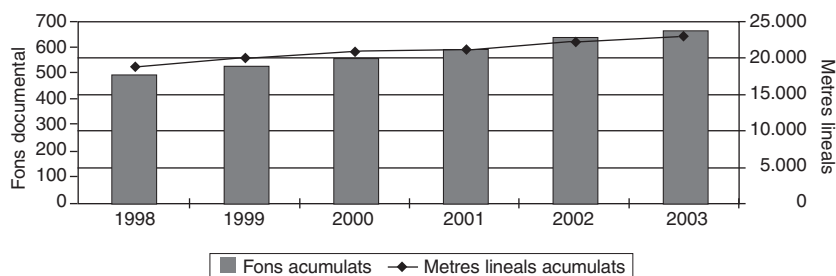
Encara que l'ANC sigui l'arxiu de la Generalitat, no tota la paperassa que l'administració catalana genera va a parar a les seves dependències. El Decret 34/1989, que posteriorment va ser modificat pel Decret 76/1996, ja obliga cada departament a crear una unitat de l'Arxiu Central Administratiu. A més a més, la Comissió Nacional de Tria i Documentació, creada pel Decret 117/1990, s'encarrega de destriar els papers que en el futur poden tenir valor històric —i que per tant es conserven en un arxiu històric— dels que no —que s'eliminen—. La Llei del Patrimoni Cultural de 1993 i el Decret 267/1991 precisen encara més l'àmbit de protecció del patrimoni documental català.

La seu que inaugurarà l'ANC el 1995 a Sant Cugat, un edifici de nova planta dissenyat per l'arquitecte Josep Benedito, ocupa una superfície de 17.700 metres quadrats —l'útil és de 12.625 metres—. Compta amb 32 dipòsits amb capacitat per emmagatzemar fins a 61 quilòmetres lineals de documentació, una biblioteca auxiliar amb més de 10.000 volums, una hemeroteca que rebia unes 600 publicacions periòdiques (2002), laboratori de restauració, una sala de conferències amb capacitat per a 100 persones, una sala d'exposicions i una aula de serveis educatius en què s'hi imparteixen seminaris i cursos. La nova seu, ubicada en un solar que l'Ajuntament de Sant Cugat cedí gratuïtament, costà més de mil milions de pessetes que la Generalitat sufragà íntegrament. La millora de la qualitat de les noves instal·lacions va propiciar un creixement d'entrades a l'ANC provinent de fons privats. En bona part, eren particulars que no havien gosat dipositar els seus documents a l'edifici de l'ANC del carrer Villarroel degut a les condicions en què es trobava però que sí van confiar amb el nou ubicat a Sant Cugat.

Pel que fa a la distribució dels fons, l'ANC els divideix en tres àrees. D'una banda, l'*Àrea dels Fons de l'Administració* realitza els treballs relacionats amb la conservació dels testimonis documentals que, especialment al llarg del segle xx, ha produït l'Administració pública a Catalunya. D'una altra, l'*Àrea de Fons Històrics* recupera tota aquella altra documentació que té una especial rellevància per al coneixement de la nostra història nacional així com aquells de propietat privada que li són donats o dipositats pels seus propietaris o posseïdors. La tercera és l'*Àrea dels fons d'Imatges, gràfics i audiovisuals*, que dona el tractament específic en funció del suport als documents i arxius d'imatge i so. A banda d'aquestes tres, l'ANC també compta amb l'Àrea de Reprografia i Noves Tecnologies, el Laboratori de Restauració i una biblioteca auxiliar pròpia. Les àrees d'*Acció Cultural i de Difusió i Comunicació* s'encarreguen de la divulgació i l'animació cultural desenvolupada per l'ANC.

El 2003 allotjava els fons documentals de la Mancomunitat de Catalunya, la Generalitat republicana, els fons d'organismes o d'empreses

Fons documentals i metres lineals de documentació acumulats a l'ANC (1998-2003)

dependents de la Generalitat i els fons de l'administració catalana actual. En el vessant històric, allotja els fons, per exemple, del PSUC, la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya, el II Congrés Internacional de Llengua Catalana, les empreses Tabacos de Filipinas o Barcelona Traction, els fons patrimonials de la família Güell Comillas, els fons personals d'Àngel Guimerà, Enric Prat de la Riba, Eugeni d'Ors, Jordi Pujol... En total, l'Arxiu Nacional de Catalunya allotjava, el 2002, 22.353 metres lineals de documentació.

Pel que fa a activitats de difusió cultural, l'ANC organitza exposicions periòdicament relacionades amb l'activitat que desenvolupa, conferències i cursos de formació per a arxivers.

4.1.2 Els arxius comarcals

El 1982, per tant abans de la promulgació de la Llei d'Arxius de 1985, el Departament va crear la Xarxa d'Arxius Històrics de la Generalitat. Aquesta havia d'aplegar els arxius històrics municipals existents i crear-ne de nous allà on no n'hi hagués. La finalitat de la Xarxa era la de dotar el país de la infraestructura comarcal necessària per garantir la conservació dels documents que hi fossin dipositats, coordinar-la, homogeneïtzar els criteris de funcionament de tots els arxius històrics comarcals del país i difondre'l. Els AHC havien de salva-

guardar els fons històrics municipals de la població on estaven assentats, els fons que volguessin dipositar-hi els altres municipis de la comarca, els fons judicials, els notariais i eclesiàstics i tots aquells d'institucions o persones privades que fossin cedits o dipositats pels seus propietaris.

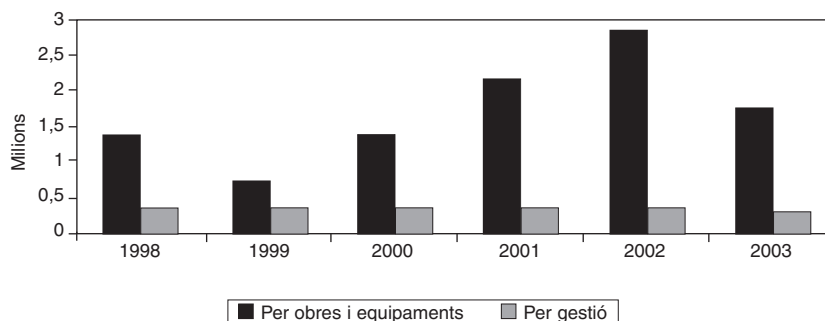
Aquests arxius s'integrarien a la Xarxa mitjançant un conveni entre el Departament i el municipi cap de comarca on es trobessin, i els gestionaria un patronat on hi fossin representats l'ajuntament i les institucions o persones privades que hi tinguessin dipositats els seus fons documentals. El local, les despeses de manteniment i el personal auxiliar anirien a càrrec de l'ajuntament, mentre que la Generalitat es faria càrrec del mobiliari i l'equipament, el personal tècnic, la seguretat, l'organització i la inspecció tècnica i les inventariacions i guies sobre l'arxiu.

El 1985, l'esmentada Llei d'Arxius creà la Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals, que a la pràctica no era altra cosa que un canvi de nom de l'anterior. Això sí, amb l'afegit que la Llei, un mandat del Parlament, obligava la Generalitat a promoure la creació d'un arxiu a cada comarca —i si les necessitats ho exigien, fins i tot dos en una mateixa comarca, com és el cas del Vallès Occidental—. El 1988 els arxius històrics provincials de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona s'integraren a la Xarxa i passaren a prestar serveis propis dels comarcals en les respectives comarques. El 1989 la gestió dels arxius comarcals integrants de la Xarxa es traspasà als Consells Comarcals.

L'aprovació, el 2001, de la Llei d'Arxius i Documents, no canvià la situació dels arxius comarcals. Només és digne d'esmentar la creació del Mapa d'Arxius de Catalunya, que seguint el model del Mapa de Lectura Pública és l'instrument del qual se serveix el Departament per planificar la construcció i obres en arxius.

La Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals la componien, el 2003, 29 arxius que custodiaven 68.387,947 metres lineals de documentació del segle x fins a l'actualitat. La baixada en el nombre d'arxius s'explica per la promulgació de la Llei d'Arxius i Documents de 2001, que modifica els paràmetres dels arxius inclosos en la Xarxa.

Subvencions i inversions per a infraestructura i gestió dels arxius històrics comarcals (1998-2003)

Nous equipaments d'arxius comarcals (1997-2003)

1997	AHC de les Terres de l'Ebre (nova seu) AHC de Mataró AHC de Vilanova i la Geltrú
1998	Archiu Istoric Generau d'Aran
1999	AHC de Manresa
2001	AHC de Berga AHC de Ripoll
2002	AHC de Vilafranca del Penedès (nova seu)
2003	Finalitzades les obres de construcció dels nous arxius comarcals del Priorat i del Vallès Oriental i la nova seu del de Balaguer

A banda de la construcció i remodelació d'arxius, la Generalitat ha realitzat altres inversions en concepte de mobles, maquinària per a microfilmació, equipament informàtic, etcètera.

Pel que fa a altres aspectes relacionats amb l'homogeneïtzació de la xarxa, la Generalitat ha vetllat perquè el personal que treballa en els arxius tingués la formació tècnica adequada i poguessin garantir un bon servei als investigadors, motiu pel qual ha organitzat cursos, seminaris,

jornades, etcètera, tant de formació com de reciclatge. Un altre aspecte a destacar són els criteris tècnics de classificació de la documentació. La Generalitat, des de principis dels 80, va voler dotar els arxius catalans d'una metodologia que homogeneïtzés els criteris de classificació del patrimoni documental, així com inventariar-lo i elaborar una guia d'arxius del país.

L'eina bàsica de catalogació i classificació va ser el llibre *Els arxius històrics municipals: normes bàsiques de classificació*, encarregat pel Servei d'Arxius. De la restauració de documentació en mal estat se n'ha encarregat els serveis de l'ANC.

Però els arxius no només són centres d'emmagatzematge de documentació, també fan difusió dels seus fons. L'apropament dels arxius a la societat als arxius s'ha materialitzat mitjançant l'organització de visites escolars als locals, exposicions, conferències, etcètera. Només el 2003, per exemple, els arxius comarcals van organitzar 21 exposicions, 16 cursos, 2 jornades, 15 conferències, 13 seminaris, 23 publicacions i 52 visites als centres.

L'arxiu de la Corona d'Aragó

L'Arxiu de la Corona d'Aragó és la institució que reuneix el dipòsit documental de l'antiga cancelleria reial de la Corona catalano-aragonesa, i altres fons documentals provinents dels regnes d'aquella confederació, i especialment de Catalunya, que s'han anat incorporant al llarg del temps, com per exemple l'Arxiu Reial de Catalunya o el de la Generalitat (època medieval i moderna). La disposició addicional segona de l'Estatut de 1979 establia que l'arxiu, amb seu a Barcelona, seria gestionat per un patronat governat per l'Estat en el qual tindrien participació preeminent la Generalitat de Catalunya i les altres comunitats autònomes de l'Estat que en l'època medieval van integrar la Corona d'Aragó. No obstant la disposició legal i les demandes de la Generalitat, el patronat no s'arribà a constituir fins al 2007.

Els papers de Salamanca

Una de les reivindicacions culturals catalanes que més polseguera van aixecar durant els anys de Jordi Pujol com a president de la Generalitat va ser la petició del retorn dels anomenats «papers de Salamanca». Els papers de Salamanca són un conjunt de documents de tota mena (expedients, cartells, dibuixos, dietaris...) que l'exèrcit franquista va fer-se seus quan el 1939 va entrar a Barcelona. Aquests documents no només pertanyien a les institucions polítiques republicanes, ans també a institucions privades com empreses i associacions i àdhuc a particulars. Acabada la guerra, el govern franquista els va dipositar a l'Arxiu de la Guerra Civil, a Salamanca.

Quan es restaurà la democràcia no hi havia cap motiu perquè els papers fossin retornats a llurs legítims propietaris, molts dels quals encara eren vius. La Generalitat, en tant que màxim òrgan de representació de Catalunya i també com a interessada va reclamar des de principis dels anys 80 el seu retorn. Però el govern espanyol només consentí a trametre cap a Catalunya còpies microfilmades, no pas els originals. Els salamantins s'oposaren fermament a la devolució dels papers esgrimint la «unitat de l'arxiu» i, fins i tot, el «dret de conquesta». Tot plegat es va convertir en un enfrontament polític en què el govern central es va decantar per mantenir els papers allà on Franco els havia dipositat.

5. Monuments i patrimoni arquitectònic

A partir de l'últim terç del segle xx, davant la despersonalització i l'homogeneïtzació que s'anava imposant arreu del món occidental, la protecció del patrimoni arquitectònic es va començar a entendre com un altre element de la qualitat de vida a la qual havien d'aspirar les societats postindustrials. El món occidental va interpretar que el patrimoni arquitectònic era un recurs paisatgístic que també calia protegir fins